

EPIGRAFIKA, PALEOGRAFIA I HERALDYKA
(I rok historii sztuki)

dr Tomasz Pietras

Tematyka zajęć:

1. Zajęcia organizacyjne (tematyka zajęć, lektury, podstawy zaliczenia). Pojęcie i zakres nauk pomocniczych historii.
2. Archeologia prawna. Zakres badań, podstawowa terminologia. Polskie insygnia koronacyjne oraz ceremoniał koronacyjny od XI do XVIII w.
3. Heraldyka. Geneza herbów na Zachodzie i w Polsce, budowa i blazonowanie herbów. Cechy charakterystyczne polskich herbów rycerskich (szlacheckich) na tle heraldyki zachodnioeuropejskiej. Herby duchowieństwa i instytucji kościelnych.
4. Heraldyka. Skąd się wzięło nasze godło? Spór historyków o pochodzenie polskiego herbu państwowego Orzeł Biały. Dzieje polskiej symboliki państwowej od XIV do XXI wieku.
5. Heraldyka. Herby ziemskie dawnej Rzeczypospolitej w przestrzeni publicznej. Współczesny herb województwa łódzkiego na tle polskiej heraldyki samorządowej. Podstawy weksylologii.
6. Heraldyka. Programy heraldyczne, herby wielopolowe (herby terytorialne, wywody genealogiczne, związki heraldyki z genealogią), kurtuazja heraldyczna, herby w malarstwie i rzeźbie.
7. Sfragistyka. Metody uwierzytelniania dokumentów średniowiecznych. Techniki pieczętowania oraz funkcje i ikonografia pieczęci w starożytności i średniowieczu. Pieczęcie jako źródła heraldyczne.
8. Paleografia. Podstawowa terminologia, dawne materiały i narzędzia pisarskie. Rozwój pisma łacińskiego w starożytności i wczesnym średniowieczu.
9. Paleografia. Minuskuła karolińska i romańska w Polsce. Odczyt wybranych tablic paleograficznych.

10. Paleografia. Geneza, cechy i odmiany pisma gotyckiego. Brachygrafia średniowieczna. Odczyt wybranych tablic paleograficznych.
11. Neografia łacińska i polska. Pisma humanistyczne XVI-XVIII w. Odczyt wybranych tablic paleograficznych.
12. Neografia niemiecka od XVI do XX wieku. Odczyt wybranych tablic paleograficznych.
13. Epigrafika. Pismo i inskrypcje epigraficzne w Polsce od XI do XV wieku (pismo romańskie, pismo gotyckie).
14. Epigrafika. Pismo i inskrypcje epigraficzne w Polsce od XVI do XVIII wieku. Edytorstwo źródeł epigraficznych.
15. Epigrafika, paleografia i heraldyka - powtórzenie. Test zaliczeniowy.

Literatura:

- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, wyd. 6, Warszawa 2009 [oraz poprzednie wydania, wybrane rozdziały].
- Adamczewski M., *Epigrafika poddominikańskiego kościoła w Sieradzu. Rozważania na marginesie rękopisu z połowy XIX wieku*, „Rocznik Łódzki”, R. 63, 2015, s. 13-48.
- Adamczewski M., *Heraldyka miast wielkopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2000.
- Adamczewski M., *Narodziny heraldyki, czyli jak powstały herby*, „Mówią wieki”, 1991, nr 8, s. 10-16.
- Adamczewski M., *Nowożytny źródło do badań nad staropolską epigrafiką Polski centralnej. Wizytacja dziekańska dekanatu radomszczańskiego z lat 1824–1825*, „Rocznik Łódzki”, R. 61, 2014, s. 87-104.
- Adamczewski M., *Pieczenie urzędowe władz lokalnych z obszaru Polski centralnej*, cz. 1-3, Łódź 2010.
- Bobowski K., *Ewolucja pisma neogotyckiego na Śląsku od początku XVI do połowy XX wieku*, Wrocław-Warszawa 1992.
- Ciechanowski K., *Epigrafika romańska i wczesnogotycka w Polsce*, Warszawa 1965.
- *Corpus inscriptionum Poloniae* [wydawnictwo źródłowe, wstępy do wybranych tomów, wybrane inskrypcje z tomów środkowopolskich, głównie tomów piotrkowskiego, sieradzkiego i miejskiego łódzkiego].
- Dobrzeniecki T., *Średniowieczny portret w sakralnej sztuce polskiej*, „Rocznik Muzeum Narodowego w Warszawie”, R. 12, 1969.
- Dudziński P., *Alfabet heraldyczny*, Warszawa 1997.
- Dudziński P., *Współczesna heraldyka i zwyczaje heraldyczne w Kościołach chrześcijańskich*, t. 1-2, Warszawa 2007.
- Dülfer K., Korn H.E., *Schrifttafeln zur deutschen Paläographie des 16-20. Jahrhunderts*, Theil 1-2, 11. überarbeitete Auflage, bearbeitet von K. Uhle, Marburg 2004 [tablice paleograficzne].
- Frutiger A., *Człowiek i jego znaki*, tłum. Cz. Tomaszewska, Kraków 2010.
- Gieysztor A., *Problem karolińskiej reformy pisma*, „Archeologia”, t. V, 1952-1953 (1955), s. 155-176.

- Gieysztor A., *Spektakl i liturgia - polska koronacja królewska*, [w:] *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978, s. 9-23.
- Gieysztor A., *Zarys dziejów pisma łacińskiego*, Warszawa 1973.
- Górski K., *Neografia gotycka. Podręcznik pisma neogotyckiego XVI-XX wieku*, wyd. 3, Warszawa 1978.
- Grun P. A., *Leseschlüssel zu unserer alten Schrift*, Görlitz 1935 [tablice paleograficzne].
- Gumowski M., Haisig M., Mikucki S., *Sfragistyka*, Warszawa 1960.
- Gumowski M., *Pieczenie królów polskich*, Kraków 1910.
- Heymowski A., *Herby fundatorów w kościele pobernardyńskim w Ostrzeszowie*, „Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej”, t. 6, 1974.
- Heymowski A., *Mały słownik heraldyczny czyli blazonowanie po polsku*, „Materiały do Biografii, Genealogii i Heraldyki Polskiej”, t. 10, 2005.
- Ichnatowicz I., *Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku*, Warszawa 1990.
- Janicki M.A., *Aksjologiczne aspekty epigrafiki i ikonografii portretowej w Polsce późnego średniowiecza oraz wczesnej epoki nowożytnej (uwagi i propozycje badawcze)*, [w:] *Dzieło sztuki: źródło historyczne, czy coś więcej? Materiały sympozjum XVII Powszechnego Zjazdu Historyków w Krakowie. 15-18 września 2004*, pod red. M. Fabiańskiego, Warszawa 2005.
- Jarzewicz J., Karłowska-Kamzowa A., Trelińska B., *Gotyckie spiżowe płyty nagrobne w Polsce. Studia o formie i treściach ideowych*, Poznań 1998.
- Jaworska A., *Orzeł Biały. Herb państwa polskiego*, Warszawa 2003.
- Juda M., *Epigraficzne źródło renesansowego pisma drukowanego*, [w:] *Między tekstem a znakiem. Prace ofiarowane Profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. A. Jaworskiej, S. Górzyńskiego, Warszawa 2013.
- Juda M., *Pismo drukowane w Polsce XV-XVIII wieku*, Lublin 2001.
- Karłowska-Kamzowa A., *Zdobnicze i ideowe funkcje kodeksów iluminowanych*, [w:] *Pogranicza i konteksty literatury polskiego średniowiecza*, Wrocław 1989.
- Krzyżanowski S., *Album palaeographicum*, Kraków 1960 [tablice paleograficzne].
- Kuczyński S.K., *Polskie herby ziemskie. Geneza, treści, funkcje*, Warszawa 1993.
- Maisel W., *Archeologia prawna Europy*, Warszawa 1989.
- Maisel W., *Archeologia prawna Polski*, Warszawa 1982.

- Maleczyńska K., *Dzieje starego papieru*, Wrocław 1972.
- Miodońska B., *Małopolskie malarstwo książkowe 1320-1540*, Warszawa 1993.
- Mrozowski P., *Polskie nagrobki gotyckie*, Warszawa 1994.
- *Orły nasze. Orzeł Biały w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej*, pod red. M. Rokosza, Kraków 1996 [album].
- *Orzeł Biały – 700 lat herbu państwa polskiego*, pod red. S.K. Kuczyńskiego, Warszawa 1995 [album].
- *Orzeł Biały. Herb państwa polskiego. Materiały sesji naukowej w dniach 27-28 czerwca 1995 r. na Zamku Królewskim w Warszawie*, pod red. S. K. Kuczyńskiego, Warszawa 1996.
- Pietras T., *Sulima – herb Oporowskich i jego ewolucja do końca XVI wieku*, [w:] *Oporów. Stań badań. Materiały sesji naukowej zorganizowanej z okazji 50. rocznicy Muzeum w Oporowie 22 listopada 1999 roku*, pod red. G. Kin-Rzymkowskiej, Oporów 2000.
- Pietras T., *Z Orłem Białym przez wieki*, cz. 1-6, <http://orzelbialy.edu.pl> (2015).
- Pietras T., *Znak zwycięskiego orła*, „Mówią wieki”, 2001, nr 9 (501), s. 6-12.
- Porębski S.P., *Paleografia łacińska. Podręcznik dla studentów*, Warszawa 1997.
- Potkowski E., *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski*, Warszawa 1984.
- Ptak J., *Weksylologia polska*, Warszawa 2016.
- Rabiej P., *Herb kardynała Zbigniewa Oleśnickiego, biskupa krakowskiego i jego funkcje*, „Historia”, t. 1, 1993.
- Rosiński T., *Staropolskie inskrypcje na terenie byłego województwa konińskiego*, t. 1-2 Łódź 2017 [maszynopis rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem dr hab. M. Adamczewskiego, prof. UŁ].
- Rożek M., *Polskie insygnia koronacyjne. Symbole władzy państwowej*, Kraków 2011.
- Rożek M., *Polskie koronacje i korony*, Kraków 1987.
- Semkowicz W., *Encyklopedia nauk pomocniczych historii*, wyd. 4, Kraków 1999.
- Semkowicz W., *Paleografia łacińska*, Kraków 1951.
- Słowiński J., *Rozwój pisma łacińskiego w Polsce XVI-XVIII wieku*, Lublin 1992.
- Szymański J., *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001.
- Szymański J., *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Warszawa 1993.
- Szymański J., *Pismo łacińskie i jego rola w kulturze*, Wrocław 1975.

- Szymczak J., *Epigrafika w służbie genealogii. O początkach Wspinków z Będkowa*, [w:] *Discernera vera ac falsa. Prace ofiarowane Józefowi Szymańskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Lublin 1992.
- Szymczak J., *Zabytki epigraficzne po Lisach Rudnickich*, [w:] *Między tekstem a znakiem. Prace ofiarowane Profesor Barbarze Trelińskiej w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, pod red. A. Jaworskiej, S. Górzyńskiego, Warszawa 2013.
- Trelińska B., *Epigrafika w kręgu Jana Długosza*, [w:] *Kultura średniowieczna i staropolska. Studia ofiarowane Aleksandrowi Geysztorowi w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*, Warszawa 1991.
- Trelińska B., *Gotyckie pismo epigraficzne w Polsce*, Lublin 1991.
- Trelińska B., *Intelektualne zabawy w epigrafice*, „Rocznik Łódzki”, R. 61, 2014, s. 175-180.
- *Vademecum historyka mediewisty*, pod red. J. Nikodema i D.A. Sikorskiego, Warszawa 2012.
- Znamierowski A., Dudziński P., *Wielka księga heraldyki*, Warszawa 2008.
- Znamierowski A., *Insignia, symbole i herby polskie*, Warszawa 2003.
- Znamierowski A., *Orzeł Biały. Znak państwa i narodu*, Warszawa 2016.
- Znamierowski A., *Stworzony dla chwały*, Londyn 1995.